

KAYSIN KULİYEV'İN ŞİİRLERİNDE VATAN KAVRAMI*

M. Said Arbatlı*

Ali Erol**

Özet

Vatan kavramı birçok şair tarafından dile getirilmiş, şiirlere en fazla konu olmuş temalardandır. Vatanın işgale uğradığı, vatani kaybetme tehlikesinin var olduğu ya da vatan için savaşmak zaruretinin doğduğu durumlarda bu temanın o milletin edebî ürünlerinde çok daha yoğun olarak yer aldığı görülür.

Karaçay-Malkar Türkleri de XX. yüzyılda önce II. Dünya Savaşı yıllarında vatanlarının işgaline tanık olmuşlar, ardından da hainlik suçlamasıyla topyekûn sürgün edilerek vatanlarından ayrılmak durumunda kalmışlardır.

Rusya'da, "Repressiya Dönemi" olarak bilinen ve sanatın hemen tamamen propaganda aracı haline getirildiği yıllarda edebiyat dünyasına giren Kaysın Kuliye, özellikle vatan ve tabiat konulu şiirleri ile sahasında yeni bir çıkır açmış; Modern Malkar edebiyatının kurucuları arasında yer almıştır.

Bu makalede Karaçay-Malkar Türklerinin en büyük şairi olarak kabul edilen Kaysın Kuliye'nin şiirlerinde vatan kavramının hangi ölçüler dahilinde ele alındığı incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Karaçay-Malkar Türkleri, Karaçay-Malkar edebiyatı, Kaysın Kuliye, Kaysın Kuliye'nin şiiri, vatan kavramı

Abstract

The concept of homeland, one of the most popular leitmotifs in poetry, has been discussed by many poets. It is only natural to see many more literary works dwelling on this concept when the homeland is occupied or under threat.

In a similar way Karachay-Balkar Turks witnessed the invasion of their country during World War II and subsequently were exiled for treason.

Kaysin Kuliye made his debut in the literary circles at a time when art was almost completely made a vehicle for propaganda during the Repression Period in Russia and soon became a pioneer with his poems on homeland and nature. He is one of the founders of Modern Balkar literature.

This article studies the concept of homeland in the poetry of Kaysin Kuliye who is considered to be the greatest poet of Karachay-Balkar Turks.

Keywords: Karachay-Balkar Turks, Literature of Karachay-Balkar, Kaysin Kuliye, Poetry of Kaysin Kuliye, concept of homeland

* Bu makale, "Said Arbatlı-Kaysın Kuliye, Hayatı-Sanatu ve Şiirleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Doktora Öğrencisi. marbatli@yahoo.com

** Doç. Dr., E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. alierol2@yahoo.com.

Giriş

Karaçay-Balkarlılar (b>m değişimiyle Malkar) yüzyıllardır Kuzey Kafkasya'nın yüksek dağ eteklerinde, dağ boğazlarında ve Kuban, Zelençuk, Malkar, Çegem, Çerek nehirlerinin ve bu nehirlerin kollarının kapladığı ovalarda yaşayan bir Türk boyudur. Karaçay-Malkar halkı Kafkasya'nın en eski halklarından olup, tarih ve kültür bakımından hem diğer Kafkasya halklarıyla hem de Yakutistan'dan Türkiye'ye, Azerbaycan'dan Tataristan'a, Kumuk ve Nogaylar'dan Altay ve Hakaslar'a kadar bütün Türk boylarıyla yakın bağları vardır¹.

Yapılan bilimsel araştırmalara göre, Karaçay-Malkar Türkleri, tarih boyunca Kafkasya bölgesinde egemen olan Kimmer, Saka (İskit) gibi Proto-Türk kavimleri ve Hun, Bulgar, Alan, Kıpçak gibi Türk boyları ile muhtelif Kafkas kabilelerinin binlerce yıl süren etnik bütünleşmesinden süzülerek ortaya çıkmış bir Türk halkıdır. Kafkasya tarihi ve kültürü üzerine yaptığı çalışmalarıyla meşhur E. P. Alekseyeva bu etnik oluşumun, Karaçay-Malkarlıların bugün yaşadığı topraklarda 13-14. yüzyıllarda tamamlandığını söylemektedir².

Etnik, tarihî, kültürel ve dilsel açılardan farklı olmayan bu iki halk için kullanılan Karaçay ve Malkar isimleri, onların yaşadıkları coğrafi bölgelerle ilgilidir. 14.-15. yüzyıllarda toprakları birbirinden yavaş yavaş ayrılmaya başlayan iki halktan Karaçaylılar Elbruz Dağının batısındaki, Malkarlılar ise doğusundaki vadi ve köylerde yaşamaktadırlar. Karaçay-Malkar Türkleri Sovyetler Birliği döneminde bilinçli olarak ikiye ayrılmıştır. Günümüzde Karaçay Türkleri Rusya Federasyonu'na bağlı Karaçay-Çerkes Özerk Cumhuriyeti'nde; Malkarlılar da Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nde hayatını sürdürmektedir.

Karaçay Türkçesi, Türkçenin Kıpçak grubuna bağlı, Karadeniz-Hazar bölgesinde konuşulan bir lehçesidir.³ 13.-14. yüzyıllarda Kıpçak Türkçesi ile yazılmış Codex Cumanicus adlı eserde bulunan kelimelerle günümüz Karaçay-Malkar Türkçesinin çok büyük benzerlik ve paralellikler göstermesi⁴, Karaçay-Malkarlıların yüzyıllar boyunca dillerini koruduklarını göstermektedir.

Karaçay-Malkar halkının oldukça zengin bir halk edebiyatı olmasına rağmen, yazılı eserler ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlanmıştır. Kazan, Dağıstan gibi yerlerde medrese eğitimi alıp Karaçay-Malkar topraklarına dönen Debo oğlu Küçük Bayramuk, Yusuf Haçir, Elda-

¹ İsmail Miziyev, *İstoriya Karaçaevo Balkarskogo Naroda s Drevneyşih Vremen Do Prisoedineniya k Rossi*, Nalçik 1994, s.9.

² Adilhan Adiloğlu, "Karaçay-Malkar Türkleri", *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları*, C.22, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002, s.14.

³ Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 12-13.

⁴ Ufuk Tavkul, "Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (15), Bahar 2003, s.46.

vur oğlu Geriy Sılpagar ve Malkarlı Muhammed'ül Varakî gibi isimlerin Arap alfabesiyle yazmış oldukları bazı dinî içerikli eserler Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir⁵.

Çağdaş Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının kurucusu 1870'li yıllarda sahneye çıkan Malkarlı şair Kazım Meçi'dir. Ancak bu konuda asıl gelişme 1930'lu yıllarda kendini göstermiştir. Çağdaş Malkar edebiyatının öncüleri sayılabilecek Azret Buday, Hamit Temmo, Ahmadiya Ulbaş, Safar Makıt, Kerim Otar, Kaysın Kuliyev gibi ilk temsilcilerinin hemen hepsi edebiyata 1930'lu yılların ilk yarısında girmiştir⁶.

Bu dönemde, Malkar edebiyatında da, Sovyet hâkimiyetindeki diğer topluluklarda olduğu gibi, edebiyat Komünist Parti'nin propaganda aracı hâline getirilmiştir. Hatta sadece edebiyatın değil, hemen hemen bütün sanat dallarının politik etkiler altında şekillendiği bu süreç aşağı yukarı 1980'lere kadar devam edecektir. Ancak bu yıllarda söz konusu etkilerden uzak kalmayı başarabilmiş olan bazı şairlerin, özellikle de Kerim Otar ve Kaysın Kuliyev'in çalışmaları Malkar şiiri için yeni bir nefes olacaktır.

Gelişme yolundaki Karaçay-Malkar edebiyatı 1943-44 yıllarında her iki halkın da topyekûn sürgün edilmesiyle ciddi yara almış, edebî gelişim, özellikle de sürgün halklara ana dillerinde yayın yapma hakkı verilmediği için, büyük oranda durmuştur. 1957 yılında vatanlarına geri dönüş izni verilmesinin ardından edebiyatçılar yoğun bir faaliyet içine girmişler ve art arda kitaplarını yayınlamaya başlamışlardır. Sovyet sisteminin yumuşamaya ve çözülmeye başladığı 1980'li yıllardan sonra Karaçay-Malkar edebiyatı da kendine özgü yapısıyla dünya edebiyatındaki yerini almıştır.

Kaysın Kuliyev ile Karaçay-Malkar Şiiri'nde Yeni Dönem

Rusya'da Ekim Devrimi'nin yapıldığı 1917 yılında doğan Kaysın Kuliyev, herkesin kalemini rejim ve Parti'nin emrine verdiği zor yıllarda; tabiatı, vatanı ve bunlarla ilgili kişisel duygularını anlattığı şiirleriyle yeni bir çığır açmış ve Modern Malkar edebiyatının da kurucuları arasında yer almıştır. Kaysın kendi dönemindeki ve kendisinden sonraki hemen bütün Karaçay-Malkar edebiyatçıları etkilemiş, Sovyetler Birliği sathında büyük üne kavuşmuş, şiirleri 140 dile çevrilmiştir.

Kaysın Kuliyev'in şiirlerinde en çok üzerinde durduğu tema "vatan" ve bununla bağlantılı olarak da "tabiat"tır. Gerek gerçek hayatı, gerekse şiirleri onun doğduğu topraklara tutku derecesinde bağlı olduğunu göstermektedir. Sürgün sebebiyle vatanını bir kez kaybedip yeniden kavuşması da şairin yurduna çok daha sıkı ve bilinçli olarak bağlanmasına yol açmış olmalıdır. Bu durumu kendisi de,

⁵ Adilhan Adiloğlu, *Karaçay-Malkarlar: Tarih, Toplum ve Kültür*, Karam Yayınevi, Ankara 2003, s.149.

⁶ Tolgurlanı Zeytun, «Malkar Poeziyanı Altını», *Malkar Poeziyanı Antologiyası*, s.6-7.

*Anı bir tas etgen igi biledi,
Üyünü cılıwun da, qıymatın da.*⁷

(Onu bir kaybeden iyi bilir/ Evinin sıcaklığını da, kıymetini de) dizele-riyle ifade etmektedir.

Kuliyev'in vatan kavramı konusundaki duygu ve düşünceleri temelde iki kaynaktan beslenir:

1. Ortak vatan ve devlet olarak Sovyetler Birliği.
2. Doğduğu yer, Malkar toprakları

Şairin ata yurdu ile ilgili şiirlerinde ise başlıca üç önemli unsur dikkatleri çeker:

1. Yurdu ve onun tabiatı.
2. Birlikte aynı vatani paylaştığı insanlar, öz halkı.
3. Sınırlandırılmış mekânlar: Evi, köyü, belirli şehirler.

Çocukluk ve ilk gençlik yılları, Sovyet sistemi adına propaganda çalışmalarının yürütüldüğü, asimilasyon çalışmalarının yoğunlaştığı dönemde geçecek olan Kuliyev, Moskova'da aldığı eğitimin de etkisi ile Sosyalist rejimin halklara barış, kardeşlik, eşitlik ve adalet getireceğine samimi olarak inanmış, ve memleketine bir komünist olarak dönmüştür. Zira söz konusu vaatler onun hümanist dünya görüşü ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Nitekim Nazi Almanyasının saldırıya geçtiği yıllarda savaşa ilk koşan kişilerden biri genç Kaysın olmuştur. Sovyetler Birliği'ni ismiyle müsemma bir güç birliği, ortak vatan olarak gören şair bu uğurda verilecek mücadelenin kutusiyetine inanmış, savaşta iki kez ağır yaralanarak ölümden dönmüştür. Şair bu yöndeki düşüncesini 1977 yılında yazdığı bir şiirinde şöyle dile getirir:

*Bizge bir saban bite, bir tañ ata,
Bizge birça cana cañı otubuz,
Bizge iynaq sözlerin birça ayta
Oqtyabr carıthan ata curtubuz.*⁸

(Bize bir tarla biter, bir tan atar/ Hepimize aynı yanar yeni ateşimiz/ Hepimize tatlı sözlerin birce söylemekte/ Ekim'in aydınlattığı ata yurdumuz.)

Kaysın Kuliyev "Polşadan Qayıp Kele Turup Cazılğan Nazmu (Polon-ya'dan Dönüp Gelirken Yazılan Şiir)" adlı bir çalışmasında kendi küçük devletin de bağlı olduğu Sovyetler Birliği'ni "büyük devlet" olarak niteler. Ancak şair, hemen bütün edebiyat camiasının Stalin'i övme yarışına girdiği bir dönemde yaşamasına rağmen, Stalin'i öven tek bir şiir ya da yazı yazmamıştır. Bu da göstermektedir ki, bu yıllarda, özellikle de sürgün sonrası,

⁷ Kuli Kaysın, *Çıgarmalarını Altıtomluğu*, (Haz. Zumakulları Tanzila vd.), C.2, Elbrus Kitap Basma, Nalçık 2008, s.132.

⁸ Kuli Kaysın, *a.g.e.*, C.3, s.471.

pek çok aydın gibi Kaysın da hayal kırıklıkları yaşamasına rağmen, sisteme olan inancını kaybetmemiş, yaşanan olumsuzluklardan başta Stalin olmak üzere kötü idarecileri sorumlu tutmuştur. Nitekim şair aynı şiirinde Lenin'e küçük halkının yaşadığı dağlara okullar açtığı, oralara ilim ışığını ulaştırdığı, halkları eşit tuttuğu için minnetini ifade ederken, bu yolu bozan Stalin ve diğer idarecileri "sersem" olarak niteler⁹.

Kaysın'ın "büyük devlet" olarak kabul ettiği Sovyetler Birliği'ne karşı olan hislerinin, öz vatanına olan aşk derecesindeki sevgisinden ziyade "minnet duyma" şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda ömrünün son yıllarında, 1981 yılında yazdığı "Altmış Cılnı İçinde (Altmış Yılın İçinde)" şiirinde bu duygular açıkça dile getirilmiştir. Şiirde Malkar ülkesinde 1917 Devrimi'nden şiirin yazıldığı tarihe kadar olan gelişmeler anlatılmıştır. Bu süre zarfında yollar ve okullar açılmış, ömründe kitap görmemiş dağlı halk kitap yazmaya başlamış, küçük Malkar halkı diğer halklarla eşit görülmeye başlanmıştır. Söz konusu şiirde tüm bu gelişmeler şükran duygusu içinde verilmekte, küçük ve güçsüz devletlerin "Sovyetler Birliği"ne tabi olmakla tüm bu kazanımları elde ettiği hissettirilmektedir.

Bununla birlikte, Kaysın için asıl ve tek vatan, doğduğu topraklar, yani Malkar'dır. Onun şiirlerinin çoğunda bazen doğrudan, bazen tabiat resmedilirken, bazen de sevgiliden bahsedilirken mutlaka söz bir şekilde ana yurdun kutsiyetine bağlanır. Şair Malkar topraklarında doğmanın kendisi için bir nasip olduğu düşüncesindedir ve dağlı olmaktan daima gurur duyar.

Malkarlı edebiyat profesörü Zeytun Tolgur bu konuda, 1940'lı yıllarda bu şekilde kendi milletini nazara veren ifadeleri birçok Sovyet yazar ya da şairinin kullanmaya cesaret edemediğini, bunu yapmak için sağlam bir karakter ve derin bir millet sevgisi olması gerektiğini; Kaysın'ın bu anlamda milletini yüceltmeyi, kişisel çıkarlara ya da siyasî görevlere tercih eden müstesna sanatçılardan olduğunu belirtmektedir¹⁰.

Kaysın, çağdaşı birçok aydın; sanat, edebiyat ve kültür insanı tarafından hümanist bir şair olarak nitelendirilmektedir. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, şair bütün dünyaya karşı muhabbet duyguları içerisinde olsa da, onun için en değerli yer daima Malkar, en kıymetli insanlar da kendi insanları, halkı olmuştur:

*Qazbegin süygen kibik qart tawlu,
Süyeme duniyada bar cerni,
Tawda tuwğanım, bolğanım tawlu
Dayım da quwançimdıla meni.*¹¹

⁹ Kuli Kaysın, "Polşadan Qayıp Kele Turup Cazılğan Nazmu", *a.g.e.*, C.2, s.504.

¹⁰ Tolgurları Zeytun, "Azat Poeziya", *Mingi Tav*, No: 5 (141), Nalçık 2008, s.126.

¹¹ Kuli Kaysın, *a.g.e.*, C.1, s.112.

(Kazbek'ini sevdiği gibi yaşlı dağlı/ Seviyorum dünyada her bir yeri/
Dağda doğmam, olmam dağlı/ Her dâim övüncümdür benim.)

Kaysın Kuliyev'in yaklaşık 13 yıl süren sürgün hayatı sırasında yazdığı "Tuvgan Cerime (1947)", "Tuquzgü (1948)", "İñirlikde Anama Bilay Aytama (1948)", "Elim (1949)" gibi şiirlerin hemen hepsinin ana teması "vatan"dır. Bu şiirlerde vatana duyulan sevgiye yoğun bir hasret duygusu da eklenir. Bu şiirlerde şair halk şarkılarıyla, yolları, suları, dağları, kuşları, toprağı ve göğüyle vatanını yâd eder, oralarda hayalî olarak dolaşır. Bu dönemde en çok korktuğu şey ise yabancı topraklarda ölüp mezarının oralarda kalmasıdır:

*Busağatda kök keñinde,
Culduz uçdu da, öçüldü!
Kördüm men - keçe içinde
Busağatda culduz öldü!*

*Caşawum, öçülme alay,
Cetip ölümnü çegine!
Tururğa kerekme sawlay
Qaythınçınña Çegemge!..¹²*

(Demin geniş gökyüzünde/ Yıldız kaydı da söndü/ Gördüm ben, gece içinde/ Demincek, bir yıldız öldü!)

Hayatım, sen sönme öyle/ Gelip ölümün kıyısına!/ Durmam gerek sağ salım/ Dönene kadar Çegem'e!..)

Vatana sevgisini dile getirirken tabiat unsurlarını, tabiatın canlı ve son derece zengin kaynaklarını önemli bir malzeme olarak görüp değerlendirmek, Kuliyev'in bu tür şiirlerindeki en çarpıcı özellikler arasında yer alır. Kuliyev genel anlamda tabiat tutkunu bir şair olmakla birlikte özellikle öz yurdunun tabii güzelliklerine aşk derecesinde bağlıdır. Gerçekten de Karacay-Malkar halkının yaşadıkları yerler Kafkasya'nın tabii olarak en güzel, fakat aynı zamanda da en zorlu bölgesidir. Çocukluğundan itibaren zihnine kazınan bu tabiat, Kaysın'ın şiirlerinin temel dekorunu oluşturur. Salih Efendiyev'in ifadesiyle, "onun manzumelerinde insan ve tabiat, merkezî bir yer tutmaktadır."¹³

Söz konusu tabiat, özellikle vatan tabiatıdır. Karlı zirveleriyle yüce dağlar, yeşilin her tonuyla bezenmiş, türlü çiçek ve ot kokularının birbirine karıştığı vadiler, sarp kayalıklar, zirvelerin buzullarından akıp gelen coşkun

¹² A.g.e., s.241.

¹³ T.E. Efendieva vd., "Kuliev O Natsionalnoy Psihologii Gortsev Kavkaza (Çerez Kontsept 'Gori')", *Folklorno-Filosovskie i Lingvokulturoloğičeskie Aspektı Poezii Kaysına Kulieva*, C.7, Elbrus, Nalçik 2006, s.199.

ırmaklar ve çok çeşitli dağ hayvanları... Bu anlamda şairin "Tuvgan Cerime Aytama (1957)", "Qavkaz (1962)", "Qayrı da Elt (1964)", "Malqar (1966)", "Malqarga Süymeklik Em Mahtav Cırı (1968-1969)", "Çegem Poeması (1969)", "Bir Cañılığı da Coq Nazmu (1973)", "Tuvgan Cerime Kasıda (1980)", "Ol Maña Qaydan da Körünedi (1984)" gibi pekçok şiirinde vatan tabiatı genel olarak ona duyulan yoğun sevgiyle harmanlanarak tasvir edilir.

Resmedilen bu mekanlar ise çoğunlukla yapay ve hayalî tasvirler olmayıp bizzat içinde yaşanan hayatın tabii parçaları olarak verilir. Nitekim şair konu ile ilgili bir makalesinde şu açıklamayı yapar: "*Penceremden karla kaplı dağları ve yeşil çınar ağaçlarını görebilirim. Nalçık bildiğim en yeşil şehirlerden biridir. Memleketimi seviyorum ve çıktığım seyahatlerden kitaplarımı yazmak üzere büyük bir sevinçle oraya dönüyorum.*"¹⁴.

Kaysın'ın birçok şiirinde vatan tabiatı, özellikle de dağlar özdeşleştirilerek, vatan anlamında kullanılır. Dağı, suyu, ağacı, kuşu ile bu tabiat şair ve halkı için başlıca güç, umut, güven ve ilham kaynağıdır. Oradaki her bir su, ağaç, bulut ya da hayvanlar ona çok değerli, arkadaşı gibi yakındır. Mesela sürgünde, vatan hasretiyle yazdığı bir şiirinde, vatanındaki ağacı dahi kız kardeşi gibi gördüğünü ifade etmektedir:

Cerimi qayada tuquzgü teregi!

Egeçimse meni,

*Birgemese mında kişi cerlerinde.*¹⁵

(Yurdum kayasında üvez ağacı!/ Bacımsın benim/ Yanımdasın burada el memleketlerinde.)

Kaysın birçok yerde vatani ve annesini birlikte anar, hatta bazen ikisini özdeşleştirir. O vatani annesi gibi görmektedir. Çocuk başı sıkışınca ya da korkunca annesine sarıldığı gibi, vatanın bir evladı olarak o da başına bir felaket geldiğinde yurdunun taşına, toprağına sarılıp ağlamakta, anne sütü gibi sularından içip kuvvet bulmaktadır:

Men palahnı horlayalmağan çaqda

Cilyağanma, taşlarını quçaqlap,

Quçaqlap awanalı tereğini,

Tiley coyulup qalmazın töreñi,

*Suwuñ anamı sütü kibik, cerim.*¹⁶

¹⁴ Kaysın Kuliyev, "I Come From Chegem Valley", *Grass and Stone/ Selected Poems*, The Publishing House of The Kaysın Kuliyev Charitable Foundation, Nalçık 2007, s. 23.

¹⁵ Kuli Kaysın, *a.g.e.*, C.1, s. 188.

¹⁶ Kuli Kaysın, *a.g.e.*, C.3, s.554.

(Ben belaları yenemediğim zamanlarda/ Ağladım, taşlarını kucaklayıp,/ Kucaklayıp gölgeli ağacını,/ Törelerinin yok olup gitmemesini dileyerek,/ Suyun anamın sütü gibi, yurdum.)

Kaysın Kuliyev'in şiirlerinde vatan ile özdeşleştirilen bir başka unsur ise "küçük, dağlı Malkar halkı"dır. Kaysın, bütün insanların yanı sıra, kendi halkını çok sevmiş, onlara değer vermiş, halkını ve kültürünü dünyaya tanıtmayı görev bilmıştır. Nitekim yakın arkadaşlarından Malkarlı şair ve yazar Salih Gurtu, kendisi ile ilgili olarak "*hayatı boyunca halkına, yurduna her gün son kez bakıyormuşçasına, sanki sabahleyin göremeyecekmış gibi, onlara olan sevgisi hiç azalmadan ve değişmeden yaşadı.*"¹⁷ ifadelerini kullanmaktadır.

Vatanı ile birlikte öz halkına olan duygularını açıklaması bakımından, Kuliyev'in özellikle "Malqarğa Süymeklik em Mahtaw Cırı (Malkar'a Sevgi ve Övgü Şarkısı)" adlı şiiri ayrı bir öneme sahiptir. Bu uzun manzumede şair ata yurdu Malkar'ı, tabiat güzelliklerini, orada yaşamış ve yaşayan insanları, hem uzun uzun tasvir eder, hem de onlara olan minnet ve şükran duygularını dile getirir.

Şairin bu ve benzeri şiirlerinden anlaşılmaktadır ki, Kuliyev, zor yaşam şartları sebebi ile sabır, azim, dayanışma, yardımseverlik, kanaat, cesaret gibi karakteristik özellikler kazanmış dağlı halkına karşı büyük bir sevgi, derin bir saygı duymaktadır. Karaçay-Malkar halkı için bu özellikler artık ayırt edici bir nitelik, örf, adet, gelenek ve görenek haline gelmiştir. Bu özellikleri taşımayanlar gerçek anlamda dağlı¹⁸ olamazlar. O, buralarda yaşayan insanlar olarak kendilerinin yaşadıkları vatana layık olması gerektiğini düşünmektedir. Buna göre onlar doğru, çalışkan, cesur, iyiliksever olmakla bu liyakati kazanacaklardır.

Kaysın'ın şiirinde vatan ile halk bir anlamda eşdeğer kavramlardır. Nitekim onun vatanı ile; tabiat unsurları ile; dağlarla, ağaçlarla, taşlarla konuşması, aslında halkıyla konuşması anlamına gelmektedir ki Zeytun Tolgur da bu noktaya dikkat çekerken,

"Doğduğu topraklar, ata yurdu kutluluk ve insanlığın merkezidir. Vatan ile halk ise birbirini tekrarlayan sıfatlarla anlatılır. Yurdunun özellikleri halkında ya da halkının nitelikleri vatanında açıklanmaktadır. Başka bir deyişle, Kaysın'ın şiirinde Malkar halkı ve onun vatanı eş anlamdadır. Onun yıldızları, taşı, ağacı da insana güç, kudret vermektedir. Bu bağlamda, Kaysın'ın 'Tuwğan Cerim Bla Söleşiw (Doğduğum Yer ile Konuşma)' demesi de halkı ile konuşması anlamını taşımaktadır"¹⁹.

ifadelerini kullanmaktadır.

17 Gurtulanı Salih, *Men Tanığan Kaysın*, Elbrus Kitap Basma, Nalçik 2002, s.8.

18 Karaçay-Malkarlılar kendilerini "tavlu (dağlı)" olarak adlandırırlar.

19 Tolgurları Zeytun, "Kaysın", *Kuli Kaysın-Çığarmalarını Altıtomluğu*, C.1, Elbrus, Nalçik 2007, s.31.

Şair bu bağlamda, kimi şiirlerinde, yaptığı kötü işlerden dolayı bazen dağlardan, bazen ağaçlardan utandığını ya da böyle işler yapan kişilerin utanması gerektiğini söyler:

*Osal iş etgen künümde
Bu biyikleden uyaldım,*

*Bir igi iş etgenimde,
Caratırla dep quwandım.²⁰*

(Fena şey yaptığım günümde/ Bu yükseklerden utandım/
İyi bir şey yaptığımda/ Beğenirler diye sevindim.)

Aynı zamanda onlara layık olabilmeyi umar. Tüm bunlar aslında halkına layık bir evlat olmayı dilediğini anlatmaktadır:

*İşim, sözüm bu tawlağa
Tiyişli bolurun süydüm,
Nasıp tiledim sawlağa,
Coyulğanlağa wa küydüm.²¹*

(İşim, sözüm bu dağlara/ Layık olsun istedim/ Nasip diledim sağlara/
Yok olup gidenlereyse yandım.)

Kaysın'ın şiirlerinde belirli ve sınırlı mekânlar olarak Nalçık, Holam, Bızıngı, Basha, Çerek gibi farklı Malkar şehir ve köylerinin de adları geçmekle birlikte, en fazla üzerinde durulan yer baba ocağı Çegem'dir. Çegem onun için dünyadaki her yerden daha güzel ve kıymetlidir. Özellikle çocukluk ve ilk gençlik yıllarının geçtiği, koyun güttüğü, at bindiği, annesiyle birlikte, ondan masallar dinleyerek büyüdüğü Yukarı Çegem aklından hiç çıkmamıştır. Şair birçok şiirinde çocukluk hatıraları ile birlikte bu mekânları anlatır.

Ayrıca şairin Çegem'de bulunan evi hakkında da birçok mısrasını bulunmaktadır. Zira her nereye giderse gitsin en rahat ettiği yer kendi küçük evidir ki bazı şiirlerinde de "ev" imgesi bu anlamda vatani temsil eden ya da onu tamamlayan bir öge konumundadır.

Kaysın'a göre her insanın kendi öz evi olabilmeli ve o her şeyden önce kendi evini sevmeli, ona sahip çıkmalıdır. Kendi evini, ocağını sevmeyen, başkasınınkini de sevip saygı göstermez:

*Bir da işeksizme, kesini ata
Üyün süymegen honşu üyün süymez.²²*

(Öyle eminim, kendi ata/ Evini sevmeyen komşu evini sevmez.)

²⁰ Kuli Kaysın, *a.g.e.*, C.4, s.499.

²¹ *A.g.e.*, s.500.

²² Kuli Kaysın, *a.g.e.*, C.2, s.70.

Bu fikir, ev, yurt, mekan sevgisinden yola çıkarak ulaşılan hümanist ve empatik bir yaklaşımdır. Her insan için dünyanın merkezi kendi benliği ve varlığıdır. Kaysın'a göre, kişi öncelikle kendisini, sonrasında da merkezden uzağa doğru ailesini, evini, memleketini, vatanını ve sonuç itibarıyla de tüm dünyayı ve tabii ki içinde yaşayan herkesi sevecektir. Onun aşağıdaki dizeleri de yine bu düşüncelerin bir ürünüdür:

Dünyaya süymekliğim

Kesi üyümden başladı.²³

(Dünyaya olan sevgim/ Kendi evimden başladı.)

Sonuç

Karaçay-Malkar Türklerinin en önemli şairlerinden biri olan Kaysın Kuliyev'in şiirlerinde vatan teması oldukça geniş bir yer tutar. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, onun tüm halkıyla birlikte vatanından yaklaşık 13 yıl gibi uzun bir süre, zorunlu olarak ayrı kalmış olmasıdır.

Ancak şairin sürgün öncesi yazmış olduğu erken dönem şiirlerinin en temel temasının da vatan olması, ondaki vatan sevgisinin çok daha derin olduğunu ve çocukluk yıllarından itibaren kökleştiğini göstermektedir. Ayrıca, şair doğduğu toprakları sevmesinin yanında, resmî olarak bağlı oldukları Sovyetler Birliği'ne de aidiyet hissetmekte ve bir üst kimlik olarak bütün Sovyet toprağını vatan olarak kabul etmektedir.

Bunun birlikte, genel olarak bakıldığında, Kaysın Kuliyev'in Sovyetler Birliği'nin lideri olan Stalin ve çevresinin fikir ve davranışlarını büyük ölçüde tasvip etmediği görülür. Şair bu anlamda çok ciddi ve sert eleştiriler yapmamış olsa da yaşadığı dönemin şartlarına göre oldukça cesur bir duruş sergilemiş; genel temayüllere aykırı olarak Stalin'i öven tek bir mısra bile kaleme almamıştır. Bu bağlamda onun eserleri incelendiğinde, kendisinin Sosyalizm'i benimsemiş olmakla birlikte, sıkıntıların başta Stalin olmak üzere idarecilerden kaynaklandığı düşüncesinde olduğunu görmek mümkündür.

Kaysın Kuliyev'in şiirlerinde vatan kavramını değerlendirirken dikkatleri çeken bir diğer husus da, bu çalışmalarda epik söylemlerden ziyade, pastoral bir bakış açısının hâkim olmasıdır. Şair doğduğu toprakların – gerçekten de büyüleyici olan- tabii güzelliklerine hayrandır. Bu nedenle söz konusu çalışmalarda vatan kavramı, daha çok tabiat unsurları ve bu toprakları mesken tutmuş insanların duygu dünyaları ile birlikte terennüm edilmekte, ona kutsiyet atfedilmektedir.

²³ Kuli Kaysın, *a.g.e.*, C.3, s.104.

Kaynaklar

- ADİLOĞLU Adilhan, *Karaçay-Malkarlar: Tarih, Toplum ve Kültür*, Karam Yayınevi, Ankara 2003.
- _____, "Karaçay-Malkar Türkleri", *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları*, C. 22, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002.
- EFENDIEVA T.E. vd., *Folklorno-Filosovskie i Lingvokulturologičeskie Aspekti Poezii Kaysına Kulieva*, C.7, Elbrus, Nalçik 2006.
- GURTULANI Salih, *Men Tanıgan Kaysın*, Elbrus Kitap Basma, Nalçik 2002.
- KULİ Kaysın, *Çıgarmalarını Altıtomlugu* (Haz. Zumakullanı Tanzila vd.), Elbrus Kitap Basma, Nalçik 2008.
- KULIYEV Kaisyn, "I Come From Chegem Valley", *Grass and Stone/ Selected Poems*, The Publishing House of The Kaisyn Kuliyeve Charitable Foundation, Nalçik 2007, s.23-28.
- MİZİYEV İsmail, *İstoriya Karaçaevo Balkarskogo Naroda s Drevneyşih Vremen Do Prisoedineniya k Rossi*, Nalçik 1994.
- ÖNER Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK Yayınları, Ankara 1998.
- TAVKUL Ufuk, "Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (15), Bahar 2003, s.45-81.
- TOLGURLANI Zeytun, "Azat Poeziya", *Mingi Tav*, No: 5 (141), Nalçik 2008, s.103-140.
- _____, «Malkar Poeziyanı Altını», *Malkar Poeziyanı Antologiyası*, s.3-11.

